

RECENZII

Emilia COMIȘEL

Cristina Rădulescu-Pășcu Ornamentica melodiei vocale în folclorul românesc

Consider că studiul despre *“Ornamentica melodii vocale din folclorul românesc”* nu ar fi putut fi realizat fără utilizarea unei **metode personale** de analiză, fără cunoașterea perfectă a repertoriului folcloric (românesc) și fără o muncă titanică de transcriere (uneori) a unei părți din exemplele muzicale și de analizare meticuloasă și pertinentă a acestora. La acestea toate se poate adăuga și notarea sinoptică (dezvoltată de Constantin Brăiloiu) și îmbogățită de autoare, prin așezarea materialului pe patru (sau trei) portative (primul pentru notarea elementelor ornamentale ale structurii secundare (S II), al doilea pentru elementele structurii următoare (S III), al treilea (portativ) pentru structura de bază (S.B.) iar al patrulea, pentru melodia însoțită de ornamentele specifice structurii II și III. Această tehnică, după opinia mea, s-a dovedit cea mai adecvată pentru reliefaarea problemei urmărite. Așadar, metoda nouă de analiză a melodiei structurată special (corespunzând modalității de alcătuire a melodiei populare), muncă îndelungată și pasionată pentru descoperirea macro- și microstructurilor, a asigurat redactarea unui studiu de mare importanță.

Înarmată cu o documentare bibliografică amplă (românească și străină), Cristina Rădulescu expune problemele esențiale ale ornamenticii (originea îndepărtată, ancestrală), istoricul folosirii ei în muzica “cultă”, scrisă și în cea de tradiție orală, în diferite epoci istorice (în muzica religioasă și profană), semnificațiile ei magice, rolul estetic și structural al acesteia (Fr.Dorian), rolul muzicii în mitologia și ritmurile civilizațiilor non-europene (Marius Schneider). Sunt interesante și considerațiile despre ornamentică ale altor muzicologi (André Schaeffer-Paris, Georg Lucacs etc.). Comentând opiniile unor esteticieni, poeți, filozofi, muzicologi români, Tudor Vianu, Lucian Blaga, Constantin Brăiloiu și Bela Bartok, înțelegem mai bine că acest element ornamental a intrat și în interesul acestor intelectuali de la noi. Vianu menționează că “Omul este în mod natural artist”, idee care ne amintește de Vasile Alecsandri: “Românul este poet” și de Brăiloiu : “Românul este poet și muzicant”.

Deși preocupările estetice ale poetului-filozof se referă cu prioritate la arta plastică, nu lipsesc aluziile la muzica populară. El realizează “o interesantă, originală și, în același timp, poetică interpretare a ornamenticii” (în “Spațiul mioritic”), consideră ornamentica “una dintre determinantele stilistice ale unei culturi populare”. Cu convingere și o bună cunoaștere a realității, Blaga încearcă o caracterizare a originalității artei plastice “dar și a muzicii”: “consecvență stilistică,

echilibru, măsură și ritmul ornamentației..., lipsa fricii de gol". În acest domeniu cred - ca și autoarea lucrării - că face o greșeală când susține că sentimentul de gol care ar exista la plasticieni e cunoscut și de interpreții de folclor muzical. Noi, împreună cu Cristina, am constatat că acest sentiment puternic îl au și creatorii de folclor. De altfel, în timpul transcrierii unui material muzical adus din Muscel (din culegerea făcută de mine cu profesorul, cu Vera și Tudor Ciortea) Brăiloiu îmi mărturisise: "Vezi, țăranul nu atacă niciodată sunetul direct ci mai mult prin ușoare ornamente (în special apogiaturi simple sau duble, ascendente sau descendente, anterioare sau posterioare sunetului; se pare că îi este frică să lase gol între sunete; toate trebuie notate cu multă grijă". De altfel, în conferința sa din 1929, susținută în fața studenților de la seminarul de sociologie al profesorului Dimitrie Gusti, Brăiloiu vorbea despre talentul de improvizație și de variațiile apărute cu fiecare interpretare, astfel: "Melodia populară nu are nici o realitate palpabilă în sine; ea nu prinde ființă decât în clipa când este cântată și nu viețuiește decât prin voința interpretului și în chipul voit de el. Creație și reproducție se confundă aici".

După aceste câteva date teoretice, autoarea, fiind vorba de cercetarea melodiilor vocale, face o caracterizare succintă a legilor de versificație: tiparele metrice de 6 și 8 silabe - singurele existente în folclorul vocal românesc - izometria și omogenitatea versului, structura binară (a acestora), corelate melodiei (a rîndului melodic) cu structura și dimensiunea versului, sunt trăsături care țin de o "estetică specială, dominată de muzică", problemă teoretizată de etnomuzicologul Constantin Brăiloiu în excelența sa lucrare ("*Versul popular român cântat*", 1954).

Cu multă iscusință autoarea a știut să ilustreze aceste caracteristici notate sinoptic pe baza câtorva piese aparținând mai multor genuri folclorice (2 colinde, un cântec propriu-zis și o baladă). Consider cu toată convingerea că din consultarea acestui studiu vor avea mult de învățat.

Iată cum explică metoda sa de analiză: "În considerarea ornamentelor am pornit de la ideea că, din punct de vedere melodic există 3 straturi suprapuse care creează edificiul sonor" și "printr-un artificiu, au fost separate aceste 3 straturi": Structura de Bază (S.B.), structura melodică (unde fiecărei silabe îi corespunde un sunet al scării de bază (numit **reper**), cum aflăm din unele genuri (cântec de copii, de leagăn, unele ceremoniale etc.); Structura de bază e "îmbrăcată", în al doilea strat sonor (S.II), alcătuit din **note și desene** melodice" iar "al treilea strat suprapus (S.III) - este reprezentat de **ornamentele propriu-zise**". Ni se atrage atenția asupra greșelilor pe care le putem comite printr-o insuficientă înțelegere a ornamentelor, îndeosebi când structurile se întrepătrund. Este interesantă clasificarea tipurilor de elemente ornamentale pe care le urmărește consecvent în câteva melodii variate ca gen. Explicațiile date după fiecare analiză sunt clare și instructive și fiecare element ornamental este prezentat în aspectele sale posibile. Locul pe care îl ocupă fiecare element, în cadrul întregului (inițial, median și final), valoarea lor de durată, situarea lor pe un reper sau mai multe, preponderența pentru aspectele lor (simple, duble sau chiar cvadruple), profilul (ascendent sau descendent) sunt analizate cu multă grijă și competență. De asemenea, cu multă atenție se indică și silaba căreia îi corespunde ornamentul.

De importanță sunt și cazurile și chiar frecvența combinațiilor de ornament, problemă care necesită răbdare și multă atenție ca și pericolul unei confuzii a elementelor ornamentale (pp 41, 54 etc.). În continuare sunt studiate diversele tehnici ornamentale proprii câtorva categorii principale ale folclorului: colind, bocet și cântece ceremoniale funebre, "recitativ epic" (cântecul bătrânesc), doină și cântec propriu-zis. Aici analizele sunt anticipate de evidențierea trăsăturilor specifice de gen. În colinde se disting două tipuri, tipul arhaic "clasic", în giusto silabic, și stilul nou, de obicei mai bogat melodic, în ritm adesea distributiv (interpretat în grup sau solistic) iar materialul sonor variază; sunt indicate trăsăturile speciale ale stilului nou, din punct de vedere ornamentic și preferința pentru anume ornamente. Se procedează astfel pentru fiecare gen.

Pasul următor, în studiu, ne informează despre tipurile de ornamentare în cele trei subdialecte: transilvan, muntenesc-oltenesc, sud moldovenesc. Sunt analizate stilurile diferite în fiecare subdialect, preferințele pentru o anume configurație ornamentală scoțându-se în relief și câteva trăsături locale ale acestora. Deosebit de interesant ni se pare și ultimul capitol: "Principiul variației și ornamentația". Referindu-se la conținutul conferinței savantului român Brăiloiu (din 1929), autoarea amintește concluziile acestuia cu privire la tipurile de variații (individuale, colective, statornice, organice și accidentale, observate de savantul nostru în urma experimentelor de pe teren și în cadrul Arhivei de folclor (1928-1943), când ne oferă și câteva principii de observat pentru alegerea momentului prielnic de înregistrare. El definește și importanța variațiilor colective care reprezintă însuși germenele creației și evoluției cântecului popular. Acest instinct de variație, consimte autoarea, s-a dovedit "elementul cel mai însemnat al procesului creator popular" (Variationstrieb). Autoarea studiază mai departe "felul în care mecanismul variațional afectează diferenții parametri ai creației muzicale folclorice, în special cel ornamental". Analizele se operează acum fie pe variante notate la o distanță anumită de timp, fie la variante interpretate de aceeași persoană. Sunt urmărite variațiile la nivele diferite (al formei arhitectonice, al ritmului, la nivelul structurii sonore a ornamentației). Analiza melodiilor - variante cu funcții diferite ale melodiilor cu structuri diferite (liberă sau fixă strofică), au descoperit procedee noi ornamentale. Ultima analiză a variantelor unui cântec cu funcții diferite este mai complexă adăugându-i-se și variantele literare.

Studiul ne-a oferit ceasuri de reală bucurie deoarece a adus contribuții importante la cunoașterea exhaustivă a unei arte orale, colective, naționale care și prin ornamentație confirmă nivelul artistic superior al patrimoniului spiritual al poporului nostru.

Studiul remarcabil al Cristinei Rădulescu-Paşcu pentru care îi mulțumim - autoarea fiind și un valoros cadru didactic - este o dovadă indubitabilă a nivelului științific atins de folcloriștii români contemporani după moartea savantului-profesor Brăiloiu ale cărui excelente lucrări ne sunt un îndemn și modele de urmat, în tendința noastră de cunoaștere a adevărului artistic.